



Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ



DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 65 • Ağustos/August 2023
ISSN: 1309-601X

MONTESQUIEU VE KARŞILAŞTIRMALI SİYASET BİLİMİ METODOLOJİSİNE KATKILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*An Evaluation on Montesquieu and His Contributions to Comparative
Political Science Methodology*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı.

mervebahadir2242@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1963-1414

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 21.07.2023

Kabul Tarihi: 20.08.2023

DOI: 10.59281/turkiz.1331024

Kaynak göstermek için:

Bahadır, M., (2023). Montesquieu ve Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi
Metodolojisine

Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 14(65): 181-199.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

MONTESQUIEU VE KARŞILAŞTIRMALI SİYASET BİLİMİ METODOLOJİSİNE KATKILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*An Evaluation on Montesquieu and His Contributions to
Comparative Political Science Methodology*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı.

mervebahadir2242@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1963-1414

Özet

Siyaset Biliminin bir alt dalı olan Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin güncelliği günümüzde giderek artmaktadır. Temelleri Antik Yunan'a dayanmakla birlikte siyasal düzleme disiplin olarak yansıması İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi, kim yönetecek, nasıl yönetilecek, ideal yönetim biçimi ve yöneten-yönetilen ilişki nasıl olmalıdır, gibi sorulara da cevap aramaktadır. Bu sorular, geçmişten günümüze farklı düşünürler tarafından ele alınmış ve çeşitli saptamalar yapılarak alternatifler üretilmiştir. Bu bağlamda, metin içerisinde öncelikli olarak Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin gelişimi ve önemine değinilmiş ve daha sonra Montesquieu örneği üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada Karşılaştırmalı Siyaset ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Siyaset, Montesquieu, Erkler Ayrımı.

Abstract

The currency of Comparative Political Science, a sub-branch of Political Science, is increasing day by day. Although its foundations date back to Ancient Greece, its reflection as a discipline on the political plane took place after the World War II. Comparative Politics seeks answers to questions such as who will govern, how they will be governed, what is the ideal form of governance, and how the relationship between the rulers and the ruled should be. These questions have been addressed by different thinkers from past to present and alternatives have been produced by making various determinations. In this context, the development and importance of Comparative Political Science is first mentioned in the text and then a general evaluation is made through the example of Montesquieu. In this study, Montesquieu's ideas are discussed in the context of his contribution to the comparative political method. In the study, comparative politics and literature review method was used.

Keywords: *Comparative Politics, Montesquieu, Separation of Powers.*

Giriş

Karşılaştırma günlük hayatın her aşamasında başvurulan bir yöntemdir. Bireyler, toplum içindeki kendi yerlerini, toplumun diğer kısmıyla kıyaslama neticesinde belirlemektedir. Bir olguya iyi ya da doğru demek için geri kalan diğer olguları da bilmek gerekmektedir. Bu durum bireylerin günlük hayatlarında geçerli olduğu gibi ülkeler, devletler bağlamında da geçerliliğini korumaktadır. Bir ülkenin dünyada kendi konumunu tayin etmesi için öteki ülkeler hakkında da bilgisi olması gerekmektedir. Zira bu doğrultuda varılan sonuçlar önem teşkil edecektir ve geçerliliği de olacaktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Karşılaştırmalı Siyaset Bilimini etkin bir şekilde kullanmıştır. Dünyada ki diğer ülkelerin nasıl yönetildiğini, yönetim mekanizmalarını çok iyi analiz etmiştir. Buna karşın, ülkemizde bu konuda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin önemi giderek artmaktadır. Önemine ve yararlarına vurgu mahiyetinde, önyargılardan arınmayı, olası karşılaşılabılır sorunların çözümlerini, sorunları tecrübe etmeden görebilmeye, buna paralel olarak alternatif üretebilmeye yardımcı olmaktadır. Sadece farklı ülkeleri karşılaştırmakla yetinmemektedir. Farklı düşünürler farklı zamanlarda kimin yöneteceğine, nasıl yönetileceğine, yönetim biçimlerinin nasıl olması gerektiği hakkında çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Bu duruma Antik Yunan'da Platon, Heredotos gibi düşünürler örnek verilebilir.

Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin çeşitli çalışma alanları vardır. Bu alanlardan birisi de yönetim biçimleridir. Eski çağlardan günümüze bu konuda çeşitli alternatifler üretilmiştir. Aydınlanma çağında da bu konuda önemli bir çalışma ortaya koyan bir düşünür de Montesquieu'dür. Yönetim biçimlerini cumhuriyet, monarşi ve despotizm olarak üçe ayırmıştır. Yönetim biçimlerinin meydana gelmesindeki farklı değişkenlerin varlığını tespit etmiş ve bu değişkenlerin yönetim biçimlerini doğal olarak oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu değişkenlerin en önemlisi olarak iklimin bireyler üzerindeki etkisini göstermiştir. Montesquieu, farklı değişkenlerin oluşturduğu yönetim biçimlerinin her birinin varlığını devam ettirmeleri için gerekli insani tutkularının olduğu üzerinde durmuştur. Metinde ağırlıklı olarak yönetim biçimlerinin üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Düşünür ideal yönetim biçimini aramaktan ziyade her ulusun kendine has özellikler taşıdığını ve yine kendine has yönetim biçimlerini oluşturduğunu ileri sürmektedir. Metinde Montesquieu'nün yönetim biçimleri genel olarak değerlendirilmiştir.

1. Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin Gelişimi ve Önemi

Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin zihinsel olarak bir davranış metodu olduğu söylenebilir. İçinde bulunduğumuz toplumda, ailede ve devlette yerimizi tayin etmek veya konumumuzu belirleme noktasında bilinçli ya da bilinçsiz olarak uygulanan bir davranış şeklidir. Aynı zamanda bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Örneğin bizim

kimliğimiz ne olduğu, ancak diğerlerinin kimliklerinin ne olduğu ve dışarıdan bakıldığında kişinin nasıl algılandığıyla anlam kazanacaktır. Burada kişinin kendi algısından ziyade, kendisinin etraftaki algısı önem kazanır. Bu algı da karşılaştırma yoluyla elde edilmektedir. Bu metod, kişinin kendi hayatında, toplumlar içerisinde, devletlerarasında başvuru, anlamlandırma, ortaya çıkarma, nerede olup olunmadığının görülüp değerlendirilmesi açısından son derece önem arz etmektedir (Kayalcıoğlu ve Kağncıoğlu, 2012: 3). Günlük hayatta alınacak basit bir karardan toplumsal ya da siyasal alan ile ilgili alınacak önemli karar süreçlerini de etkilemektedir. Örneğin herhangi bir şey satın alırken veya bir tercih yapmak durumunda kalındığında birey kendisi için neyin daha iyi ve doğru olduğu konusundaki kararı karşılaştırma yaparak verebilir. Burada bireyler bir seçim yaparken veya bir karar verirken emsal teşkil edebilecek referanslara ihtiyaç duyabilir. Bu referanslar bireye bir karar vermesi noktasında önemli ölçüde etkili edebilir (Yılmaz, 2013: 1326).

Toplumsal hayatta önemini ve güncelliğini koruyan karşılaştırma metodu, toplumsal hayatın temel bir olgusu olan siyaset için de geçerli olmaktadır. Siyaseti anlamak, değerlendirmek ve yön vermek noktasında karşılaştırma metodu önemli bir yerde durmaktadır. Mesela ülkemizdeki siyasal yapının, siyasal kültürün ve kurumların başka ülkelerdeki yansımalarına karşılaştırma yöntemi ile ulaşmak kabildir. Böylelikle başka ülkeler ile kendi ülkemiz arasındaki benzerlikler ve farklılıklar görülür, bu benzerlik ve farklılıkları oluşturan şartlar hakkında bilgi sahibi olunabilir (Kalaycıoğlu ve Kağncıoğlu, 2012: 4). California Üniversitesi eski ünlü hocası James Coleman “Eğer mukayese yapmıyorsanız, bilimsel olamazsınız.” şeklindeki ifadesi karşılaştırmanın önemini vurgulamaktadır. Coleman ayrıca siyaset hususunda daha net fikirlere sahip olunabilmesi için “Neye kıyasla?” sorusunun sıklıkla sorulması ve bu bağlamda karşılaştırmalı bir tutum sergilenmesini gerekli görmektedir. Ülkeler üzerinden bakıldığında ülkeler de birbirleriyle karşılaştırılabilir. Söz gelimi Türkiye’de

vatanseverlik oranının yüksek olması ancak başka ülkelerdeki vatanseverlik oranının yüksekliği ile karşılaştırıldığında anlamlı olabilir. Bu doğrultuda ülkeler karşılaştırıldığında bazı genellemelere daha rahat ulaşılabildiğini söylemek mümkündür (Yılmaz, 2013: 1326).

Karşılaştırma yapmanın kazanımlarını ifade etmek gerekirse, karşılaştırma kendi ülkemizi anlamak açısından önemli bir yerde durmaktadır. Ülkeler hakkında genel kanılar edinmeyi, bazı referans noktaları vermeyi, ön yargılardan kurtulup kendi ülkemizin dünyada algılandığı şekli görmeyi bu sayede ülkemizin küresel ölçekteki yerini tayin etmeyi, ülkemizdeki var olan dinamikleri nasıl paylaştığımızı ve dünyada bu paylaşımın nasıl gerçekleştiğini görmeyi sağlamaktadır. Kendi ülkemizdeki açmazların, diğer ülkelerdeki çözüm yollarıyla reçete etmeyi de sağlayabilir. Sadece kendi ülkemizi tanımak aslında kısır bir döngü oluşturmaktadır. Kendi ülkemizi bilmek için diğer ülkeleri de tanımak gerekmektedir (Saraçoğlu, 2014: 1-2). Sosyal bilimlerde olguları incelemek için bir laboratuvar olmadığından, genel kanılara varmak için karşılaştırma yöntemi kullanılmaktadır. Siyasal sistemlerde, karşılaştırılarak diğer ülkelerin gerek tarihlerini gerek kurum yapılarını ve yönetim biçimlerini analiz ederek daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkündür (Kalaycıoğlu ve Kağmcıoğlu, 2012: 4-5).

Karşılaştırmalı Siyasetin çalışma alanları giderek artmaktadır. Yalnızca iki ülkenin idari ve sistemsel karşılaştırılmasının yanı sıra bundan çok daha fazlası olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bunun yanında bazı eksik kısımları da bulunmaktadır. Mesela, fen bilimlerindeki gibi kesin sonuçlara, verilere ulaşılması çok mümkün değildir. İnsan faktörü olduğundan olasıdır, net değildir. Örneğin herhangi iki ülkenin aynı sistemsel soruna tepkileri ve çözümleri farklı olabilir, bunun yanında çözüm formüllerinin aynı olması da aynı sonuçları doğurmayabilir. Burada özgünlük de devreye girmektedir. Çünkü her ülkenin kendine ait bir sosyal, siyasal kültürü mevcuttur. Fakat çözümlerin farklı olmasına rağmen yine

de bir birikim oluşturur ve farklı düzlemlerde reçete olabilmek ihtimali söz konusudur (Saraçoğlu, 2014: 5-6).

Yapılan karşılaştırmalar neticesinde çeşitli verilere ulaşıp, bu verileri tasniflendirme sonucunda karşılaştırma yönteminin siyasette yeni bir alan açarak, siyaset biliminin bir alt dalı olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Karşılaştırmalı Siyaset, Siyaset Bilimi'nin bir alt dalıdır. Günümüzde önemi ve güncelliği giderek artmakta birlikte, temelleri Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Kim yönetecek? Nasıl yönetecek?... gibi soruların cevaplarıyla alternatif yönetim biçimleri meydana gelmiştir. Siyasal sistemlerin, yönetim biçimlerinin ilk tasnifleri Antik Yunan döneminde yapıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2014: 123-124). Ülkelerin kendilerine ait siyasal yapıları, siyasal kültürleri neticesinde yönetim biçimlerini oluşturmuşlardır. Burada Karşılaştırmalı Siyaset, bir ülke için sorun ve tehlike arz eden bir durum karşısında diğer ülkelerdeki uygulamaları, yapıları irdeleyerek çözüme ulaşma noktasında işlev görmektedir.

Kökeni Antik Yunan'a dayanan Karşılaştırmalı Siyasetin ayrı bir bilim dalı olarak belirmesi 19. yüzyıla tekabül etmektedir. Daha çok devletleri tanımak amaçlı idari yapılarının incelenmesi açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Günümüzde araştırma alanları artması ve bu anlamda güncelliği ve önemi değerlendirildiğinde çağdaş siyaset biliminin önemli bir alanını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014).

Karşılaştırmalı Siyasetin keskin konu sınırlaması mevcut değildir. Fakat ana gaye olarak ülkelerin iç siyasetlerine yöneliktir. Bunun yanında, siyasi partiler, siyasi kültür ve değişimi, sistem değişimi ve dönüşümü, yönetim ve hükümet sistemleri, seçimler ve seçim sistemleri gibi konular da karşılaştırmalı siyasetin çalışma alanları içine girmektedir (Yılmaz, 2013). Antik Yunan'da ilk siyasal sistem tasnifleri yapılmıştır. Bu tasniflendirme de gaye en iyi yönetim biçimine ulaşmaktır. Platon, Heredotos, Aristoteles gibi düşünürler Karşılaştırmalı Siyaset alanında çalışmalar yapmışlardır

(Yılmaz, 2014: 129). 18. yüzyılda aydınlanma çağında yaşamış Montesquieu, yönetim açısından olgular ve olması gereken arasında bir denge kurmaya çalışmış ve yönetim biçimlerini üç grupta sınıflandırmıştır (Ağaoğulları, 2011: 541).

2. Karşılaştırmalı Siyaset Bilimde Montesquieu Örneği

Fransız aydınlanmasının önde gelen düşünürlerinden olan Montesquieu, 1689-1755 yılları arasında yaşamıştır (Nemutlu, 2003: 144). Hukuk eğitimi alan Montesquieu, siyaset ve hukuk felsefecisi olup, toplumsal konularda etkili kimliğini öne çıkarmıştır. Aynı zamanda siyasal incelemeyi de hakiki bir temel üzerine oturtmuştur. Hobbes ve Locke'tan etkilenmiş, fakat onlardan ayrı olarak doğa ya da toplum sözleşmesi gibi konular üzerinden hareket etmek yerine olguları incelemek ve bu olgulardan bazı sonuçlara –bu sonuçlardan kasıt, Montesquieu'nün Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabındaki kanunlardır– varmayı amaç edinmiştir (Ağaoğulları, 2011: 541). 1721'de İran Mektupları adlı kitabını yayınlamıştır. Bu kitap, 1748 yılında yayınladığı Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabın bir ön çalışma niteliği taşıdığı ifade edilmektedir. (Can, 2010: 19).

2.1. Montesquieu'de Yöntem ve Doğa-İlke İlişkisi

Düşünür aydınlanma döneminin de etkisiyle yeni arayışlar içine girdiği söylenebilir. Somut olaylara değer vererek olgular arasındaki ilişkiyi irdeleyip bilimsel kanunlara ulaşmak gerektiğini savunmuştur. Burada kanunlardan kastı, bir ülkedeki mevcut kurallar bütünü değil, tüm varlıkların kanunlarıdır. Bu tutumu kitabının en başındaki, “En geniş anlamıyla kanunlar nesnelere doğasından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir ve bu anlamda tüm varlıkların kendi kanunları vardır.” (Montesquieu, 2017: 3) cümlesinden anlaşılmaktadır. Montesquieu'ye göre kanunları oluşturmada yöntemler vardır. Meydana gelen sosyal-siyasal olayları analiz eden kişi, gelenekler, yasalar, yaşam tarzları gibi pek çok çeşitlilik ile karşılaşır. Düşünür, bu çeşitliliğin arkasındaki

süreklilik arz eden ilişkilerin gözlemlenmesi ve aydınlığa kavuşturulması gerektiğini düşünmektedir. Yöntemin ilk unsurunu bu açığa çıkarma oluşturmaktadır. Yönteminin ikinci unsuru ise, sadece olgular arasındaki benzer yönleri açığa çıkarmanın yetmeyeceğini, aralarındaki zıtlıklarında farkında olunması gerektiğinin üstünde durması oluşturmaktadır. Üçüncü unsur ise, önyargılardan sıyrılıp nesnellik iddiasının taşınması gerektiğidir. Bu unsur yönteminin son unsurunu, neden-sonuç ilişkisi meydana getirmektedir (Ağaoğulları, 2011: 543-545).

Montesquieu'ye göre kanunları meydana getiren olgular bir ülkenin fiziki yapısıyla, dondurucu, yakıcı veya ılık iklimleri, halkın meşguliyetleri, değer yargıları, gelenek ve ekonomik unsurlarıyla ilgilidir. Kanunları kısaca şeylerin doğasından meydana gelen zorunlu ilişkiler olarak tanımlamıştır. (Montesquieu, 2017: 9-10). Bütün bu unsurların kendi aralarında da ilişkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir ülkenin siyasal sistemini veya hukuksal yapısını araştırmak için, iklim, coğrafya, nüfus, ekonomik yapı, gelenek ve adetler gibi değişkenlere bakmak gereklidir. Çünkü düşünür söz konusu ülkenin siyasal sistemini veya hukuksal yapısını anlamak için onları meydana getiren değişkenleri ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi anlamakla mümkündür. Bu nedenle düşünür kanunları değil kanunların ruhunu irdelediğini söylemektedir. Burada ruh olarak ifade etmeye çalıştığı asıl şey, kanunların diğer değişkenler ile olan ilişkisidir (Ağaoğulları, 2011: 545).

Düşünür, her yönetim biçiminin kendine has doğası ve bu doğanında bir ilkesi olduğunu ileri sürmektedir. Yönetim biçiminin doğası, kanunları oluşturan, ortaya çıkaran ve onun öyle olmasını sağlayan her türlü şeydir. Bunların arasında iklim, yaşam koşulları, gelenekler, nüfus gibi etmenleri saymak mümkündür. Yönetim biçiminin ilkesini ise, bir yönetim biçiminin var olur devam etmesi için insani temel bir tutkunun ve düşünce yapısının varlığından bahseder. Yani yönetimi harekete geçiren temel insani duygudur (Ağaoğulları, 2011).

Yönetimin doğasını oluşturan etmenlerden biri olan iklim değerlendirildiğinde, soğuk iklimlerde yaşayan insanların daha güçlü, cesur, özgüvenli, dürüst ve çalışkan oldukları, sıcak iklimlerde yaşayanların ise tam tersine zayıf, hassas, zevke düşkün, tembel, özgürlük tutkusu olmayan köle yaşamına eğilimli kişiler oldukları kanısına varmaktadır düşünür. Montesquieu, soğuk iklimdekileri genç insanlara, sıcak iklimleri ise yaşlı insanlara benzetmiştir (Montesquieu, 2017: 290-292). Ayrıca ülkelerin hukuk sistemlerinde de iklim, ekonomik yapı gibi etmenlerin etkili olduğunu ifade etmiştir (Ateş ve Akpınar, 2017:2). Benzer bir değerlendirme de toprak büyüklüğü ile ilgilidir. Tek kişinin hegemonyasında olan yönetimlerin, toprakların verimli olduğu, çok kişinin hükmü olduğu yönetimlerin, toprakların verimsiz olduğu yerlerde doğduğu kanısı söz konusudur. Örneğin arazi büyüklüğüne göre cumhuriyet küçük olanlarda, despotizm geniş arazilerde monarşi ise orta büyüklükte ve doğal engellerle bölünmüş arazilerde ortaya çıkan yönetim biçimlerdir. (Ağaoğulları, 2011: 549). Böylelikle Montesquieu, insan karakterlerinin, yaşam tarzlarına yansımaları dış çevreyle de ilintilendirmiş, ortaya çıkan yönetim biçimlerinin de aslında o toplumun yapısından bağımsız olamayacağı üzerinde bir düşünce geliştirmiştir (Gürkan, 2005: 12).

2.2 Montesquieu'nün Yönetim Biçimleri

Yönetim biçimlerini oluşturan, toplumsal çarkların bütünüdür. Bunun içinde de coğrafya, iklim, gelenekler, ekonomik yapı ve yönetimi devam ettirecek olan insani tutkular vardır. Yani yönetimin prensibi, ilkesidir. İlkeler toplumlara göre farklılıklar gösterdiğinden, devletlerin yönetim biçimlerinin aynı olmaması tabiidir. Düşünürün yönetim biçimlerini oluştururken temel noktası, iktidara kim sahip olacak ve bu iktidarı nasıl kullanacak sorusuna cevap aramaktır (Eroğlu, 1981: 116). Montesquieu, yönetim biçimlerini üçe ayırmakta ve Cumhuriyet, Monarşi ve Despotizm olarak sıralamaktadır (Balci, 2013: 15).

2.2.1. Cumhuriyet

Montesquieu yönetim biçimi olarak cumhuriyeti, hâkim gücün tüm halkın elinde olması halinde demokrasi, bir kısmının elinde olması halinde ise aristokrasi olur şeklinde kendi içinde sınıflandırmaktadır. Öncelikli olarak demokrasinin üstünde durup ve oy verme yoluyla halkın hükümlerine olduğuna dikkat çekmektedir. Fakat Antik Yunan düşünürleri gibi demokrasinin en nihayetinde tiranlığa dönüşme tehlikesini de oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple yönetimde halkın olmasının yanında tümüyle aşağı tabakaya (halka) bırakılmaması gerektiğini düşünmektedir (Ağaoğulları, 2011: 551). Halk yapabildiği işi kendisi yapmalı, yapamadıkları işi ise bakanlar aracılığıyla yapmalıdır. Halk bu yetki paylaşma konusunda saygıyı hak etmektedir. Örneğin, halk, meclis ve senato üyelerini Atina'da bizzat seçerken, Roma'da bu üyeleri seçmek için kişiler seçilmekteydi, yani temsil sistemi ile yönetime katılmaktaydı (Montesquieu, 2017: 12-13). Düşünür mevcut siyasal haklardan yaralanma hakkını kadınlara tanımamaktadır. Hatta kadınları yurttaş olarak görmemektedir (Ağaoğulları, 2011: 552).

Cumhuriyet yönetiminin temel ilkesi erdemdir. Demokrasinin dayanağı erdemdir. Burada erdem kavramı, vatan sevgisi, hoşgörü ve kanaatkârlığı temsil etmektedir. Demokrasinin işleme için erdemli kişilerin varlığı gereklidir. Çünkü bu duygu yozlaştığı zaman yönetim biçiminin yaşama olanağı kalmamaktadır. İlkeler - burada erdem- yönetimleri harekete geçiren tutkularlardır (Kavra, 1989: 79-80). Erdem duygusuna, o toplumda yaşayan tüm yurttaşların sahip olması, yönetimin işlerliği açısından çok önemlidir. Erdem duygusu eşitlik sevgisini beraberinde getirmektedir. Monarşi ve despotizmde eşitlik talep edilen bir durum olmazken demokrasilerde eşitlik, azla yetinmekle eş değerdir. Yurttaşlar ülke çıkarlarını, kendi çıkarlarından önde tutmaktadır. Bu durumda azla yetinmeyi bir borç olarak görmekte ve eğer azla yetinmeyip, demokrasi sevgisi ve erdem görmezden gelinirse eşitsizlik doğacaktır, anlayışı hâkimdir. Devlet çıkarlarını

şahsi çıkarların önünde tutmayı gerektiren sevgi, eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Bu sebeple eğitim, en çok cumhuriyet için önemli olmakta, monarşi ve despotizm için aynı önemi taşımamaktadır. Zira bir durumu muhafaza etmek ve korumak için sevgi -demokrasi sevgisi- ön koşulu oluşturmaktadır. Demokrasilerde erdemin oluşmasını sağlarken önemli noktalardan biri de, demokrasi sevgisinin, erdemin önce babalarda olması gerektiğidir. Eğer cumhuriyet yönetimi başarı sağlayamamışsa, bu durum ancak kötü yetiştirilmiş nesilden ziyade kötü yetiştirmiş neslin başarısızlığıdır (Montesquieu, 2017: 45-55).

Montesquieu, kendi içinde tasniflendirmiş olduğu yönetim biçiminde, Antik Yunan ve Roma'yı demokrasiye, Venedik ve Polonya'yı da aristokrasiye örnek göstermiştir (Ağaoğulları, 2011: 553).

Montesquieu yönetim biçimlerinin bozulmasının nedenini, yönetimin ilkesiyle artık bağdaşmaması olarak göstermektedir. Toplum erdem duygusunu yitirdiğinde cumhuriyet işlevsiz hale geldiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte tüm yurttaşlar kendilerini yönetenlerle eşit olmak istediklerinde yani aşırı eşitlik talebi de yönetim biçiminin geçersiz kalacağı iler sürülmüştür. Montesquieu, "Erdemin doğal mekânı özgürlüğün yanı başıdır. Fakat erdem, kölelikten ne kadar uzaksa aşırı özgürlükten de o kadar uzaktır." cümlesiyle durumu özetlemiştir. Aristokrasi de ise durum, asillerin keyfi uygulamaları neticesinde zarar görür ve bozulur. Eşitliği halkta stabil tutup, halk ile kendi aralarındaki eşitsizliklerin artması sonucunda işlerliğini kaybetmesi gerçekleşecektir. Asillerin güçlerinin kronikleşmesi sonucunda özellikle servet eşitsizliği söz konusu olur ki yönetimin çöküşü gerçekleşir (Montesquieu, 2017: 141-146).

2.2.2. Monarşi

İktidarın ve gücün ana kaynağı kralda toplanmıştır. Fakat düşünür; kralı, sınırsız bir yetkilerle donatılmış güç kaynağı olarak görmez, kralı denetleyen araçların da olduğunun altını çizmektedir. Bu anlamda monarşiyi ılımlı bir yönetim olarak görmektedir.

Özgürlüklerin ortadan kaldırılmadığı ve kralın da keyfi hareketlerinin önüne geçildiği bu yönetim biçiminin yürütücü olarak araçları önemli görmektedir. Araçlardan kastı, asiller, aristokratlardır (Ağaoğulları, 2011: 553-554). Montesquieu monarşide asillerin önemini, “Monark yoksa asiller yoktur, asiller yoksa monark yoktur, ama despot hükümdar vardır.” diyerek açıklamıştır. Yine Montesquieu’nün ifadesine göre, iktidar ile halkın arasından araçları- aristokratlar, ruhban sınıfı- çıkarın geriye sadece despotik bir yönetim kalacağını ifade etmektedir (Montesquieu, 2017: 21). Ruhban sınıfı, asiller cumhuriyette tehlike arz etse de monarşide yararlıdır ve gerekli görülmektedir. Bu bağlamda baskı grupları, iktidar üzerinde çeşitli yollarla etki yapan özel bir konumdur (Gürbüz, 1987: 57). Burada, monarşinin çözülmüş halinin despotik bir yönetime döneceğini de anlatmaktadır. Aradaki denge olarak asilleri işaret etmektedir.

Araçların, monarşi yönetiminde yer almaları ve söz sahibi olmaları gerekliliğinin üstünde duran düşünür, asillerin edindikleri yerin de baki olmasının ancak hukuk yoluyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Araçların, söz sahibi olmaları hukuk ile teminat altına alınmalıdır. Böylelikle kralın despot uygulamalarının önüne geçilmiş olunmaktadır (Ağaoğulları, 2011).

Montesquieu, monarşinin ticaret ve sanayinin geliştiği orta büyüklükteki devletler için uygun olduğunu belirtmekte ve örnek olarak İngiltere’yi göstermektedir (Balci, 2013: 16). Cumhuriyet rejimindeki erdemin yerini monarşide onur almaktadır. Monarşilerde ki temel tutku onurdur. Tamamen doğuştan gelen ayrıcalıktır ve asillerin tutkusudur. Öz benlik, gururlanma, ayrıcalık ve hırs gibi kavramlara denk gelmektedir. Onur, temsil ettiği kavramlar düzeyinde bakıldığında parçalı bir yapıyı temsil ediyor görünse de, kişisel çıkarların ve ayrıcalıkların bir bütünü oluşturduğu ortak paydaya denk gelmektedir (Montesquieu, 2017: 32-33).

Montesquieu, cumhuriyetin Antik Yunan'da kaldığını savunmakta ve yeni dönem devletleri için ideal yönetim biçiminin monarşi olduğu iddiasında bulunmaktadır. Monarşinin işlevsiz hale gelmesinin sebepleri olarak tıpkı cumhuriyette olduğu gibi yönetimin temel tutkusu olan ilkesinin bozulmasıyla gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Onur ve hırsın temsilcileri olan asillerin aracı olarak ortadan kaldırıldığında monarşi artık despot bir yönetime dönüşmüş olacaktır. (Ağaoğulları, 2011). Aracılar kralın haydutça davranmasını sınırlarken halkın da aşırı isteklerinin önündeki temel engel olmaktadır. Bu denge görevi sonlandığında artık monarşi bozulmuş olacağı ifade edilebilir.

2.2.3. Despotizm

Despotik yönetim biçimi, Montesquieu'ye göre bir toplumun başına gelecek en kötü şeydir. Monarşinin tam tersi olan despotizm farklılıkların, ayrıcalıkların ve araçların ortadan kalktığı bir yönetimdir. İktidarın tek elde toplanmasını ifade etmektedir (Ağaoğulları, 2011: 555). İktidarı tek elde toplayan istibdat yönetimi doğası gereği, sıcak iklimlerde oluşmakta, zevk düşkün, tembel, sorgulamayan, köleliği özgürlüğe tercih eden toplumun yönetim mekanizmasıdır. Bu yüzden de toplumun, yönetimde söz sahibi olmak gibi bir gaye yoktur. Montesquieu'nün benzetmesiyle, tebaa beş duyusunu da tek bir kişiye teslim etmiştir. Temel gaye birinci köle olmaktır bunun içinde her türlü entrika mübah görülmektedir (Montesquieu, 2017: 23-24). Düşünür, bu yönetim biçiminin doğasına uygun olarak Osmanlı İmparatorluğu, İran gibi doğu toplumlarını örnek göstermektedir. Halkı, köle olarak gördüğünden herhangi bir eşitsizlik durumunun olmadığını herkesin eşit olduğunu ve buna paralel olarak da toplumda sınıf ayrımının olmadığını ifade etmektedir. Halkı buldukları konumda stabil tutmak için yani köle olarak devam ettirmek için gerekli olan şey ise korkudur. Korku despotizmin temel ilkesidir. İtaatkar biri toplumun varlığının temelini korku sağlamaktadır. Halkın despottan korktuğu kadar aslında despot da halktan çekinmektedir. Çünkü eğer despot halkın üstündeki korkuyu canlı

tutmazsa, olası yaşanacaklar neticesinde yönetimin halkın eline geçme ihtimali söz konusudur. Burada despotun yetkilerini sınırlandıracak olan tek şey din faktörüdür. Doğru toplumlarında varlık gösteren gelenekler ve töre despotu sınırlandırma anlamında yan faktör olarak sayılmaktadır (Ağaoğulları, 2011: 556-557).

Düşünür despotizmde eğitimin temel görevini, zihinleri açmak değil aksine köreltmektir ve korkunun kalplerde canlı kalmasını sağlamak olarak görmektedir. Köle zihniyetinin devam etmesi için halkın cahil olması gerekmektedir. Bu bakımdan da istibdat yönetiminde gerçek manada bir eğitimden bahsetmek mümkün değildir (Montesquieu, 2017: 43).

Despotizmde ahlak kurallarını yani gelenekleri ve töreyi değiştirmek mümkün değildir. Zaten kadınların da söz sahibi olmadığı toplumda sınırlayıcı konumdaki bu olguların değiştirilmesi despot açısından iyi olmamaktadır. Zira despotizm için her daim bir halk devrimi tehlikesi bulunmaktadır (Montesquieu, 2017: 390-391).

Montesquieu despotizmin zaten bozuk bir yönetim biçimi olduğunu düşündüğünden, cumhuriyet ve monarşide olduğu gibi ilkelerin bozulmasıyla ortadan kalkmasından daha ziyade bir halk devrimiyle bu durumun gerçekleştirileceğine inanmaktadır (Can, 2010: 40).

2.3. Montesquieu'ye Göre Özgürlük ve Erkler Ayrımı

Montesquieu "Özgürlük kelimesi kadar anlam çeşitliliği yüklenmiş, insanları bu kadar çeşitli biçimde meşgul etmiş bir kelime daha yoktur." şeklinde başlayan ifadesini bu konuda bir ayrım yaparak devam ettirmiştir. Düşünür özgürlüğü bağımsızlıktan ayırt ederek tanımlamaktadır. Çünkü Montesquieu'ye göre bağımsızlık, her istediğini, tutkularını koşulsuz yapma serbestliğine sahip olmaktır. Özgürlük ise, kanunların izin verdiği çerçeve içindeki serbestiyedir. Eğer özgürlük kanunlar çerçevesinde olmasaydı, bir kişinin özgürlüğü başka bireylerin önünde engel teşkil ederdi. Bağımsızlık, kişinin tutkuları, isteklerinin kölesi olmayı tanımlarken özgürlük, yasa-

ların, kişilere tanımladığı serbest alanı ifade etmektedir (Montesquieu, 2017: 195-197).

Montesquieu, “Özgürlük bütün iklimlerde yetişen bir meyve olmadığından bütün halkların ulaşması da mümkün değildir” (Aykaç ve Şenol, 2012: 137) cümlesiyle özgürlüğü belli adreslere teslim etmektedir. Adres olarak da ılımlı yönetimlerin yani monarşinin hakim olduğu devletleri kastetmektedir. Fakat ılımlı yönetimlerde de iktidarın kötüye kullanılmasının da özgürlüğün sekteye uğratılmasına sebep olabileceğini savunmaktadır. Buna paralel olarak düşünür, özgürlüğün ön koşulunun yasalar olduğunu ileri sürmektedir. Buradaki dengeyi sağlayacak olan temel olgunun erkler arasındaki ayrılık olacağını belirtmektedir. Erkler ayrılığının, iktidarın ayrı ellerde işlemesini sağlayacağını ve böylelikle özgürlüğü teminat altına alacağını söylemektedir (Ağaoğulları, 2011). Devletin üç temel yapısını yasama, yürütme, yargı olarak ifade etmektedir. (Çelik, 2011: 147). Montesquieu iktidardaki tek kişinin, yasamayı tek başına yürütmesi dolayısıyla yurttaşların özgürlük alanını canının istediği gibi belirlemesi ayrıca yargı erkine de hâkim olmasının, zorbalığa doğru gideceğini tarif etmektedir. Alternatif olarak, İngiliz Anayasası’ndaki düzenlemeyi esas olarak almış, yasama erkinin bir mecliste, yürütme erkinin de kralda olması önermiştir. İngiliz Anayasasını ideal olarak göstermesinde İngiliz siyasi durumuna karşı olan hayranlığı da etkili olmuştur. Erkleri ayırmanın yanında aralarında bir dengenin de oluşturulması gerektiğini savunmaktadır düşünür. Böylece erkler arasında karşılıklı sınırlamanın oluşacağını bu durumda iktidarın keyfi hamlelerini önleyeceğini söylemektedir (Büyük, 2010: 166-167). Yargı erkine, yasama ve yürütmeden kısmen daha az önem göstermektedir. Halktan seçilen kimselerin gereklilik gösterdiği takdirde işlev görmesi olarak tesis etmiştir. Montesquieu, bu çözümlmeyi sadece özgürlüklerin teminat altına alınması açısından değil aynı zamanda iktidardaki güç kaynağının elindeki gücü kötüye kullanmaması, keyfi uygulamalarda bulunmaması

açısından öne sürmüş ve alternatif reçete olarak sunmuştur (Ağaoğulları, 2011: 561-562).

Güçler ayrımı ilkesi modern devlet yapısının en önemli unsurlarından/ilkelerinden birini teşkil etmiştir. Hatta modern devlet dendiğinde akla gelen ilk kavram egemenlik ise, ikinci gerçeklik güçler ayrılığıdır. Zira modern öncesi devlet ve yönetim yapılarında tekbaşlılık esas iken modern ulus-devletlerde egemenliğin millete ait olmasının yanısıra gücün-iktidarın erkler arası paylaşımı da söz konusudur. Bir anlamda her ulusun biricikliği, postmodern dönemde daha da ön plana çıkan tikellik kavramı ve çeşitliliğin zenginlik olarak görülmesi modern devletin çağa ayak uydurması olarak yorumlanabilir (Çelik, 2022: 110). Haliyle küreselleşmenin yerel kültürleri ve yönetimleri yutmasının karşısında durmak aslında güçler ayrılığının daha geniş bir yorumu olarak değerlendirilebilir mi tartışmaya açıktır ya da açılmalıdır.

Sonuç

Siyaset Bilimi'nin alt disiplini olan Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi temellerinin Antik Yunan'a dayanmasına karşın asıl ivmesini İkinci Dünya Savaşı sonrası kazanmıştır. Ülkelerin dünyada kendi yerlerini tayin etmede, farklı ülkeleri ve ülkelerin siyasal yapılarını analiz etmede bir ölçüt olarak değer görmektedir. Bunun yanında tecrübe edilmemiş çeşitli sorunlara da olası durum karşısında alternatif oluşturmaktadır. Tabi olasılıklar içerdiğinden kesinlik arz etmemektedir. Düşünce ve fikirler üzerine temellenmiştir.

Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi, konu bakımından zengin bir yelpazeye sahiptir. Seçim sistemleri, hükümet sistemleri, yönetim biçimleri, dernekler ve çıkar grupları, siyasi kültür gibi konular bunlardan bazılarıdır. Özellikle yönetim biçimleri hakkında Antik Yunan'dan beri düşünürler değerlendirilmelerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları Platon, Heredotos gibi düşünürlerdir. Aydınlanma çağında ise bu değerlendirmeleri yapanlardan birisi de Montesquieu'dür. Temel olarak yönetim biçimlerini üçe ayırmış ve cumhuriyet, monarşi ve despotizm olarak sıralamıştır. Bu sıralama

da gaye ideal yönetim biçimini aramak değildir. Çünkü Montesquieu, her ulusun kendine has özellikleri olduğunu ileri sürmüştür. Yönetim biçimlerinin idealini aramak yerine aralarındaki ilintiyi ortaya çıkarmıştır. Her devlet yapısının özellikleri vardır. Bu özellikler yönetimin doğasını oluşturmaktır. Bunu yaparken etkilenmiş olduğu değişkenler mevcuttur. Örneğin sıcak iklimde yaşayan insanların özgürlüğe çok düşkün olmadıklarını köleliğe eğilimli olduklarını bu anlamda despot rejimlere yöneldiklerini, soğuk iklimde yaşayanların ise daha çalışkan, üretici ve özgürlük düşkünü insanlar olduklarını bu yüzden de cumhuriyete daha eğilimli olduklarını ifade etmiştir.

Cumhuriyet yönetiminin soğuk iklimlerde ortaya çıktığını ve bu yönetimin devam etmesi için yönetimin ilkesi olarak erdemi çözüm olarak sunmuştur. Erdem burada vatan sevgisini karşılamaktadır. Bireylerin kamu çıkarını önde tuttuğu şahsi çıkarlarının geri planda kaldığı yönetim biçimidir. Yönetim ilkesi insani temel tutku olan erdemden ortadan kalktığında ise cumhuriyetin işlemez hale geleceğinin altını çizmektedir. İlimli yönetim olarak gördüğü monarşinin ilkesi ise onurdur. Düşünür monarşinin, ilimli olma sebebini iktidar ile halk arasında olan araçların sağladığını söylemiştir. Araçlar, asiller, aristokratlardır. Aradaki dengeyi sağladıklarını böylece yönetimin sorunsuz işlediğini savunmaktadır. Fakat araçların ortadan kalkması halinde yönetimin despot bir hale dönüşeceğini ifade etmektedir. Dünya’da insanların başına gelebilecek en kötü şeyin despot yönetimin olduğunu söylemekte ve bu yönetim biçiminin karşısında yer almaktadır. Despotizme işlerlik kazandıran ilke olarak korkuyu görmektedir. Despotizm, halk üstünde sağladığı korku sayesinde ayakta durmaktadır. Örnek olarak da doğu toplumlarını, sıcak iklim insanlarını vermektedir. Bu yönetim biçimlerinde özgürlüğe de değinerek, “Özgürlük bütün iklimlerde yetişen meyve olmadığından bütün halklarında ulaşması mümkün değildir.” ifadesini kullanmıştır. Özgürlüğün sağlayıcısı olarak erkler ayrımını işaret etmekte, yasama, yürütme ve yargının ayrı ellerde toplanması

gerektiğini söylemiştir. Bu ayrımın aynı zamanda halkla iktidar arasında bir denge olacağını da belirtmiştir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M.A. (2011). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, H. ve Akpınar, A. (2017). Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Strategic Public Management Journal*, 3(6): 1-22.
- Balcı, M. (2013). Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4. İstanbul: Hukuk Vakfı Yayınları.
- Büyük, C. (2010). Yasama Yürütme Yargı: Platon'dan Montesquieu'ye Devletin Fonksiyonlarına Genel Bir Bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(3): 159-170.
- Can, R. (2010). Montesquieu'nün Kanunların Ruhunu Üzerine Adli Eserinin Hukuk Felsefesi Açısından İncelenmesi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, İ. (2011). Kuvvetler Ayrılığı: Bir İndirgeme ve Dönüşüm. *Liberal Düşünce Dergisi*, (61): 135-159.
- Çelik, H.B. (2022). Küreselleşme ve Kimliklere Etkisine Tikellik-Çeşitlilik Perspektifinden Eleştiriler, *SDE Akademi Dergisi*, 2(5), 98-115.
- EROĞLU, C. (1981). Siyasal Sınıfların Sınıflandırılmasına İlişkin Birkaç Tarihsel Örnek ve Tartışma. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gürbüz, Y. (1987). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gürkan, Ü. (2005). Hukuk Sosyolojisine Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kalaycıoğlu, E. ve Kağncıoğlu, D.(2012). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kavra, E. (1989). Montesquieu ve de Tocqueville'e Göre Demokrasi ve Temel Güvenceleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 22(3): 75-83.
- Montesquieu. (2017). Kanunların Ruhunu Üzerine. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nemutlu, D. (2003). Montaigne ve Montesquieu'de İnsan Erdem ve Trogloditler. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1): 143-155.

- Newton, K. ve Deth, j. W. (2014). Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri. (çev. E. Saraçoğlu), Ankara: Phonix Yayınları.
- Yılmaz, N. (2013). Karşılaştırmalı Siyaset Biliminin Konusu ve Seçme Eserler Bibliyografyası. *International Journal of Social Science*, 6 (6): 1323-1340.
- Yılmaz, N. (2014). Antik Yunan Dönemi Karşılaştırmalı Siyaset Biliminde Siyasal Sistem Sınıflandırılmalarına Genel Bir Bakış. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15(1): 123-138.